

ЕТАПИ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ОСНОВ ІМПРОВІЗАЦІЇ

У статті розкривається питання навчання майбутніх учителів іноземної мови основам імпровізації. Автор робить наголос на принципах і етапах навчання, детермінує його характер і форму, надає приклади практичних завдань з формування навичок імпровізації.

Ключові слова: імпровізація, навчання імпровізації, етапи навчання, принципи навчання, комплексний підхід.

Необхідність підготовки майбутніх учителів іноземної мови до основ імпровізації зумовлена характером їхньої професійної діяльності, оскільки вона має особливий творчий характер, зорієнтований на перманентний пошук нових засобів та способів розв'язання завдань. Це проявляється, по-перше, в широкому спектрі їх форм творчої роботи, по-друге, очевидно є можливість своєчасного використання педагогом-гуманітарієм таких диференційних комунікативних форм, які перетворюють педагогічну взаємодію (учитель-аудиторія) на спільний творчий процес.

Мета статті – розкрити питання навчання майбутніх учителів іноземної мови основ імпровізації, принципів і етапів навчання, детермінувати його характер і форму.

Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до використання імпровізаційних технік здійснювалась за наступними принципами.

Системності, – принцип визначає комплексне навчання, компоненти якого взаємопов'язані та розглядають проблему в різних аспектах; система підготовки тут розглядається як динамічний процес, який постійно розвивається та внутрішні механізми якого активізують його саморегуляцію та реалізацію.

Науковості, – сутність принципу полягає в наявності чіткого плану і програми, використання методик викладання з урахуванням індивідуальних особливостей та інтересів учасників взаємодії (викладача та студентів). Цей принцип спирається на прогресивну систему гуманістичних педагогічних поглядів та ідей, припускає моделювання індивідуальної методичної системи.

Практичної спрямованості, – сприяння вирішенню проблем, які виникають під час проведення заняття, реалізація педагогічного задуму, акцентування на практичне засвоєння матеріалу, тобто на розвиток таких умінь та навичок, що розкривають творчий потенціал студентів, надбання кола професійних якостей, що дозволяють практично реалізувати знання та вміння педагогічної імпровізації, які було отримано під час професійної підготовки.

У ході експериментальної роботи виникла необхідність розробки та впровадження елективного курсу «Навчання імпровізації на заняттях іноземної мови», який забезпечує систематизацію спеціальних професійних знань щодо природи, структури, форм, функцій, умов формування та особливостей протікання імпровізації в навчальному процесі. Відштовхуючись від принципів комплексного підходу, було забезпечено цілісну побудову всього матеріалу. Усі впроваджені ідеї розвивають творчі та імпровізаційні навички комплексно, побудовані в логічній послідовності та мають міждисциплінарний характер. Останнє виражається в тому, що навчання будується на базі взаємодії таких наук: педагогіка, психологія, психофізіологія, акторське мистецтво та його особливостей навчання, вивчення лінгвістичних особливостей мови – як рідної, так і іноземної, їх порівнянні.

Зроблено наголос на тому, щоб визначити роль впливу творчого світогляду людини до своєї діяльності як першопричини подальшого розвитку творчого та бачення оптимальних, однак неординарних, вирішень педагогічних ситуацій.

Основою методики формування в майбутніх учителів іноземної мови імпровізаційних навичок є теорія сучасного гуманістичного виховання, поліцентричної інтеграції, гармонійного розвитку особистості (П. Гальперін, М. Скаткін), що дає можливість оволодіння таким комплексом спеціалізованих знань органічно, системно.

Метою елективного курсу «Навчання імпровізації на заняттях іноземної мови» була підготовка студентів гуманітарного профілю до розв'язання задач, що виходять за межі стандартного підходу та потребують прийняття імпровізаційних рішень.

До того ж, уважали доцільним у рамках означеної мети вирішення педагогічних завдань у декілька етапів:

перший етап – інтродуктивний (етап ознайомлювальний). Його метою є ознайомлення студентів з теоретико-методологічною базою педагогічної імпровізації, розкриття її сутності;

другий етап – іммерсивний – (етап занурення). Метою його є розкриття особливостей процесу педагогічної імпровізації (етапами протікання, класифікацією, спорідненості з акторською професією);

третьої етап – продуктивний – (практична реалізація). Метою його є підготовка студентів до вироблення спеціальних умінь та навичок, що забезпечують реалізацію педагогічної імпровізації в процесі фахової підготовки.

Програма елективного курсу містить 18 аудиторних годин і розрахована на студентів іноземних факультетів. З них 10 годин відведено на теоретичну підготовку, 8 годин - на практичне засвоєння та опанування спеціалізованими навичками імпровізації. Наприкінці підготовки студентам запропоновано модульний тест на перевірку знань, отриманих під час слухання курсу. Модульний тест дозволяє врахувати особливості підготовчого процесу.

Курс апробовано зі студентами 5 курсу факультету мов світу (спеціальність «Мова і література, англ., нім.»).

На першому, - інтродуктивному етапі, - особливу увагу приділялось оволодінню студентами системи знань, що розкриває сутність та особливості теоретичних положень імпровізації. Основними теоретичними положеннями у спецкурсі були положення, розроблені Л. Берикхановою, Н. Вишняковою, В. Кан-Каліком, В. Харкіним, Белінгер, Брінгт, Дарлін-Хамонд, Шанен- Морган та ін.

У рамках теоретичних положень було спробовано виявити феномен імпровізації, розкрити аспекти історії питання, висвітлити поняття «педагогічної імпровізації, її зв'язку з інтуїцією, структури компонентів готовності педагогічної імпровізації.

Далі було проведено зі студентами обговорення проблеми формування навичок імпровізації з метою вдосконалення знань студентів про явище «імпровізація викладача іноземної мови ». Отже, темою обговорення послужила проблема формування навичок імпровізації.

Для здійснення акту педагогічної імпровізації в цілому необхідно володіти окремими діями так, щоб вони не відволікали довільну увагу учасників взаємодії. У процесі виконання певних педагогічних дій, націлених на формування готовності студентів до імпровізації, формуються навички імпровізації.

Навичку визначають як «психічне новоутворення, завдяки якому індивід спроможний виконати певну дію раціонально, з належною точністю і швидкістю, без зайвих витрат фізичної та нервово-психологічної енергії». Термін «навичка» відбиває сам факт при звичаєності до певної дії, яка завдяки цьому виконується автоматизовано, без істотної участі свідомості в її регулюванні[7,С.61].

Стосовно професійного становлення майбутніх учителів гуманітарного профілю та їх мовленнєвих дій зазначимо, що дії мають бути доведені до «оптимального рівня досконалості» [4], що забезпечує спрямованість уваги людини при здійсненні мовленнєвої діяльності лише на зміст повідомлення.

Щоб досягти «рівня навички» [4], мовленнєва дія має набути таких якостей, як автоматизованість, стійкість, гнучкість, відсутність спрямованості на форму виконання , відсутність напруження та швидкої втомлюваності.

Ученими, що займалися вивченням формування навичок педагогічної імпровізації, запропоновано методика з формування імпровізаційної готовності в студентів педагогічних закладів (Л.Берикханова), визначено структуру готовності педагогів до імпровізації, етапи її формування.

Для найбільш повного розуміння студентами було введено теоретичне освітлення проблеми підготовки спеціалістів до педагогічної імпровізації. Тобто після надання матеріалу про природу самої імпровізації та перед практичним оволодінням її навичкам, було висвітлене те, яким чином проводилась робота з формуванням цих навичок на прикладі інших спеціалістів. Так, ми ознайомили студентів з принципами роботи педагогів С. Аллен, Л. Берикханової, М. Епштейна, Л. Мун та театральних педагогів Є. Вахтангова, В. Мейерхольда, С. Радлова, К. Станіславського, М. Чехова.

Після обговорення теоретичних основ імпровізації було впроваджено практичну роботу над опрацюванням матеріалу. Розвиток творчого потенціалу ми бачили у формі домашнього завдання. Нами було запропоновано студентам написати індивідуальне есе англійською мовою на тему, яку спонтанно озвучує сусід по парті. В есе, невеликому за довжиною, кожна особистість повинна була обґрунтувати власну точку зору та виявити взаємозв'язок із сусідом, інакше кажучи, виявити причину вибору саме тієї теми, а не іншої.

Під час наступного заняття, кожен повинен був прочитати есе голосно, з подальшим його обговоренням усією групою. Однак, найскладнішим завданням, яке зустріли студенти було наступне, в якому їм доводилось написати огляд того, що тільки було прочитаним. Відводилось на це тільки 5 хвилин, той час, за який майбутнім викладачам потрібно було сконцентрувати увагу, націлити свій емоційний стан на роботу з ситуацією, яка є невідомою, спонтанною; чинити самоконтроль у спілкуванні.

Ця робота довела факт діалектичної природи процесу імпровізації, оскільки варіювання й усної й письмової форм імпровізації зумовлює успішність педагогічної імпровізації. Крім того, студенти відкрили для себе вид колективної імпровізації, під час якої створюється єдиний дух співробітництва, створюється приємна психологічна атмосфера.

Значимо, що на інтродуктивному етапі відбувалось домінування реалізації першої умови, проте, мало місце й реалізація другої та третьої умов, однак не так яскраво виражено.

Етапом роботи, яка передувала реалізації першої умови, було виконання творчих завдань, націлених на вироблення позитивного ставлення до професійної діяльності. Наведемо приклад однієї з форм робіт.

Студентам було запропоновано створення спільного проекту «Our school as a place of wonderful opportunities» («Наша школа - місце дивовижних можливостей»). Групу було розподілено на 4 підгрупи, учасники кожної підгрупи розподілялись за бажанням по ролях – директор, завуч, учителі англійської, німецької мов та учителі історії. Кожна група мала винайти особливості, які б переконали батьків, що тільки думають обрати найкращу школу для своїх дітей. Кожен студент – представник викладацького складу, наводив факти та аргументи з життя школи, її особливостей. Батьки (решта студентів) повинні були задати «каверзні» питання. Завданням «викладачів» було дати кмітливу, коректну відповідь.

Серед завдань, націлених на визначення ціннісних орієнтацій майбутніх викладачів, були не тільки міні-проекти, але й проведення відкритих бесід, ситуацій, що сприяють формуванню самоповаги вчителя, позитивного ставлення до професійної педагогічної діяльності, розумінню значущості його праці й можливостей, що надає професія педагога.

Приклади інших навчальних завдань, які студенти мали виконати: 1) взяти участь у грі «Дебати» (висвітлення однієї педагогічної проблеми з різних сторін – аргументація – підтримка фактів яскравими прикладами – контраргументація протилежної сторони – висновки). Така гра надає можливість для студентів розвивати комунікативні задатки, ерудицію, артистизм, гнучкість мислення тощо; 2) написати есе (з домашньою підготовкою) з висвітленням теми «Роль сучасного педагога» - тезисною доповіддю у класі та, найголовніше, майстерністю відстояти власну точку зору та відповідями на несподівані питання однокласників; таке завдання послужило розвитку особистої спрямованості майбутнього педагога, а саме схильності до педагогічної професії; 3) запропонувати шляхи вирішення педагогічних ситуацій; 4) добір епітетів для визначення діяльності «вдалого, творчого педагога» та «ординарного» педагога як попередня робота над реалізацією різновидів педагогічної імпровізації, яка націлена була на формування навичок образного мислення; 5) добір епітетів для навчальної діяльності «успішного учня» та «неуспішного учня» (аналогічно з попереднім завданням, було націлене на формування навичок образного мислення); 6) завдання на виявлення педагогічного такту розв'язання ситуацій з множинним вибором; 7) студенти мали розробити проект-зіставлення гри відомого улюбленого актора (акторки) та улюбленого викладача, проаналізувати, які якості є спільними, що відрізняє, таким чином, провести компаративний аналіз акторської та педагогічної діяльності. Представлене завдання надало можливість студентам проаналізувати характер обох діяльностей – педагогічної та акторської – та визначити їх споріднені характеристики. Студенти виявили їх змістові характеристики (комунікативний характер обох діяльностей; співтворчість - у випадку акторської майстерності - із партнером по сцені, у педагогічній діяльності – із тими, хто навчається; взаємодія в обох випадках). Наряду з цим, вдалось виокремити інструментальний фактор обох діяльностей – психофізична природа актора / педагога як інструмент впливу на аудиторію. Студенти також зазначили фактор обмеженості часом в обох випадках та відповідної відповідальності педагога/ актора мобільності та оперативності суб'єкта, здатності миттєво приймати рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Выготский Л. С.* Педагогическая психология / Под ред. В. В. Давыдова. / Л. С. Выготский – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
2. *Дудель С. П.* О единстве плана импровизации в лекции. / С. П. Дудель. - М.: Знание, 1983.- 48с.
3. *Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д.* Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. М.: Педагогика, 1990. – 144 с.
4. *Кузьмина Н. В.* Очерки психологии труда учителя: Кн. для учителя / Н. В. Кузьмина – Л.: ЛГУ, 1967. - 183 с.
5. *Рождественская Н. В., А. В. Толшин.* Креативность: пути развития и тренинги / Н. В. Рождественская, А. В. Толшин. – СПб. : Речь, 2006. – 320 с.
6. *Рунин Б. М.* О психологии импровизации // Психология процессов художественного творчества : сб. статей / под ред. Б. С. Мейлаха, Н. А. Хренова / Б. М. Рунин. - Л.: «Наука», 1980. – С. 45-57
7. *Фокина Т. А.* Формирование готовности студентов педвуза к педагогической импровизации как виду творческой деятельности [Электронный ресурс]: Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Т. А. Фокина. -М.: РГБ, 2003.- 236 с
8. *Bjorn Alterhaug.* Improvisation on a triple theme: creativity, jazz improvisation and communication // *Studia Musicologica Norwvegica.* Vol. 30, 2004.- P. 97-118.
9. *R. Keith Sawyer.* Improvisation and Teaching // *Critical studies In Improvisation /Etudes critiques en improvisation.* Vol. 3. No 2, 2008
10. *Piaget,* *The Psychology of Intelligence,* 1950, p. 137.

